

Журналістська етика в Україні: оцінно-модальний аспект

У статті розглянуто поняття етики, виділено головні етичні принципи журналіста, з'ясовано основні етичні проблеми мас-медійної сфери.

Ключові слова: етика, мораль, етичні принципи, маніпуляція.

У XXI ст. моральна особистісна відповідальність кожної людини залежить від моральної свідомості, яка представлена у вигляді цінностей, норм і знань. Сучасна економічна, кризова, екологічна ситуація у світі довела, що сьогодні дуже гостро постає проблема моралі, до вирішення якої повинні долучитися й представники мас-медій [1]. Саме тому до журналістів як регуляторів людської свідомості висувають певні етичні та моральні вимоги. Щоправда, на думку Володимира Павліва, «переважна більшість етичних норм у журналістиці мають і завжди мали швидше рекомендаційний характер і були настільки загальними, що при бажанні їх можна інтерпретувати у довільний спосіб» [2].

Сам термін «етика» має давньогрецьке походження. В науку його ввів Арістотель. У своїх творах «Нікомахова етика», «Евдемова етика», «Велика етика» цим поняттям він позначав вдачу, внутрішню природу людей. Термін «мораль» виник пізніше як латинський, але його часто ототожнюють з поняттям «етика». Журналістська етика – це набір правил, норм поведінки, яких мають дотримуватися всі, хто збирає, опрацьовує та поширює масову інформацію [3, 16]. Дослідження журналістської етики розпочалося у XX ст. Багато книг вийшло саме у США, де найвідоміші професори були водночас найпопулярнішими журналістами. У колишньому Радянському Союзі досліджували професійну етику журналіста російські вчені Р. Г. Бухарцев, В. М. Теплюк, Д. С. Авраамов. Хоча дослідження проблем етики почалося у 20-ті рр. XX ст., у СРСР з 30-х рр. заперечували всі зарубіжні концепції, якщо вони не відповідали ідеології КПРС, класовому підходу. Замість кодексів журналістської етики до середини 80-х рр. висували принцип партійного керівництва пресою та ідею партійної відповідальності журналіста [4, 6–8]. За радянських часів пріоритетами в журналістській етиці були

партійність, висока ідейність, правдивість, народність, масовість, критика і самокритика. Досі у нас професійна етика більше ототожнюється з мораллю, ніж з діловою стратегією та соціальною відповідальністю. Деякі журналісти вважають, що мораль суперечить зароблянню грошей у конкурентній боротьбі. За свідченням автора книги «Проблеми і перспективи розвитку журналістської етики в Росії» Елізабет Шиллінгер, тодішній редактор «Независимой газеты» Віталій Третяков зазначив, що робити бізнес, дотримуючись кодексу етики, означає економічне самогубство [5].

Чинним міжнародним документом у галузі етичного регулювання є Міжнародні принципи журналістської етики, прийняті на IV Консультативній зустрічі міжнародних і регіональних журналістських організацій, яка відбулася 1983 р. спочатку в Празі, а згодом – у Парижі. На ній зокрема були присутні представники Міжнародної федерації журналістів, до якої 1992 р. увійшла Національна спілка журналістів України. До цих принципів належать право людей на отримання правдивої інформації, вірність журналіста об'єктивній реальності, соціальна відповідальність журналіста, професійна чесність журналіста, загальнодоступність засобів масової інформації й участь громадськості в їх роботі, повага приватного життя і людської гідності, повага громадських інтересів, повага загальних цінностей і багатоманіття культур, усунення війн та іншого зла, що протистоїть людству, сприяння новому міжнародному порядку в галузі інформації [4, 98].

В умовах інформаційного суспільства журналіст не може бути ні пропагандистом, ні агітатором, ні PR-менеджером. Його основне завдання – інформування аудиторії, а не маніпуляція нею. Ті медійники, які займаються маніпулюванням, перестають бути журналістами [3, 95]. Професор Олена Кузнецова вважає, що сучасна українська демократична журналістика повин-

на існувати в ім'я людей, а не влади, партій, блоків чи комерційних структур, що реально тільки для ЗМІ, незалежних від державних та інших інститутів. Вища мета журналістики – щастя й повноцінне життя людей. Святий обов'язок українського демократичного журналіста – робити особу людяною, соціальною, вчити гуманно ставитися до інших [4, 55]. Дискусії про журналістську етику є актуальними і досі, оскільки важливим залишається й визначення основних цінностей, які повинні стати орієнтиром у журналістській діяльності. Світлана Криворучко у своїй дисертації «Професійна етика журналіста на сучасному етапі розвитку демократії в Україні» умовно поділяє цінності на:

- загальнолюдські (світ, мир, життя, злагода, справедливість, доброчинність);
- національні (нація, національна культура, національна політика, національна держава);
- етнічні (етнос, етнічна культура, історія етносу);
- професійні (зокрема журналістські – свобода слова, правдивість, відповідальність, солідарність, неупередженість, порядність);
- індивідуальні (самовдосконалення, самовираження, саморозвиток, лицарство, шляхетність, відвага, співчуття, доброта, совість, щирість) [6].

Як зазначає дослідниця, нині в нашому суспільстві панівною є влада «грошового мішка» – тобто економічні цінності переважають над духовними. І, справді, рівень дотримання етичних вимог українськими журналістами є низьким через економічну залежність від влади та підприємців, які прагнуть зробити ЗМІ засобами проплатовування в суспільство вигідних рішень. Сучасний суспільний розвиток вимагає формування духовності журналіста і журналістики в цілому. «Цей процес нелегкий і передбачає виховання і самовиховання в людині непримиренності до відхилень від моральних принципів і норм, особливо, коли мова йде про журналіста, адже майже в усіх сферах суспільства дедалі більше зростає роль та значення моральних принципів» [1].

Олена Ільченко вважає, що журналістика сьогодення переживає процеси прагматизації, утилітарності, «бульварщини», нівелювання поваги до батьків, до національних і культурних, релігійних святинь. Подібна майстерна аморальність журналістів свідчить про недостатню журналістську гідність та повагу до своєї професії. Під прагматичним аспектом функціонування журналістики російська дослідниця Галина Лазутіна має на увазі ті інтереси органів інформації, які пов'язані із забезпеченням можливостей їх виживання і отриманням «власного політичного, соціального і комерційного капіталу». Практично саме ці інтереси штовхають журналістику в обійми

покровителів. «То вона потрапляє під крило владних структур, діяльність яких вона і так опосередковує, забезпечуючи прямий і зворотний зв'язок між суб'єктом і об'єктом управління. То шукає підтримки у впливових у майновому або політичному плані соціальних сил, а вони майже завжди зацікавлені в тому, щоб використовувати її з метою пропаганди власних цінностей та ідеалів, які включаються таким чином в духовний обмін і знаходять легітимність в масовій та індивідуальній свідомості. Внаслідок виникають серйозні небезпеки:

- для журналістики, оскільки з соціального інституту, який втілює в собі свободу слова, гласність і демократизм, покликаною забезпечувати громадянам правдиву, універсальну за охопленням подій, оперативну та регулярну інформацію, вона перетворюється на засіб маніпуляції свідомістю людини і тим самим втрачає свою сутність;

- для соціуму, оскільки замість адекватного відображення постійно мінливої дійсності, супроводжуваного вільним обміном думок, ідей, який допомагає тим самим зміцненню інститутів громадянського суспільства, соціум отримує нерівноцінну заміну. Йому пропонують, в основному, тлумачення змін, що опирається на групові інтереси, і завуальовано несе в собі пропаганду цінностей, що відповідають цим груповим інтересам, нерідко – шкодять загальнолюдським;

- для індивіда, оскільки його суверенний внутрішній світ піддається такому інформаційно-психологічному впливові, за якого він позбавляється можливості самостійно формувати своє ставлення до подій, висвітлюються в засобах масової інформації, хоча і не здогадується про це. Справа в тому, що специфічні прийоми, які формуються в журналістиці, що бере на себе функцію маніпулятора, розраховані на те, щоб запрограмувати потрібну духовно-психологічну реакцію реципієнта, створюючи при цьому ілюзію його повної самостійності» [7, 144]. Аби протистояти таким маніпуляційним впливам, журналістам, на думку Галини Лазутіної, потрібно переосмислити свій професійний обов'язок: «Його об'єктивну сторону визначають реально існуючі обов'язки, які виконує частина журналістів у суспільстві. Суб'єктивна ж сторона пов'язана з рівнем усвідомлення цих обов'язків співдружністю, з існуючою внутрішньо-професійною спеціалізацією і, нарешті, з особистісними рисами журналістів. Вона проявляється у вигляді самовизначення свого обов'язку окремими журналістськими колективами і окремими особистостями» [7, 180].

Основними проблемами журналістської етики в Україні є переважання у мас-медійному

просторі економічних цінностей над духовними, низький рівень дотримання етичних вимог журналістами, маніпулювання громадською думкою, а також завуальована пропаганда цінностей, що відповідають лише груповим інтересам, а не загальнолюдським. Для того аби їх вирішити, журналістам насамперед потрібно виховати у собі неприйняття будь-яких інших принципів діяльності, окрім морально-етичних, а також слід доносити до аудиторії ту інформацію, яка стосуватиметься інтересів її споживачів, а не власників ЗМІ. Лише за цієї умови зможемо говорити про якісно новий рівень дотримання етичних вимог в українській журналістиці.

1. Ільченко О. Значення понять «мораль» і «цінність» для формування професійної особистості журналіста // Вісник Львів. ун-ту. Сер.: Журналістика. – Львів, 2006. – Вип. 27. – С. 45–51.

2. Павлів В. Етика і мораль як типологічні параметри телевізійного тексту // Телевізійна й радіо-журналістика : зб. наук.-метод. пр. – Львів, 2012. – Вип. 6. – С. 158–162.

3. Іванов В. Журналістська етика : підручник / В. Іванов, В. Сердюк. – Вид. 2-ге. – К. : Вища школа, 2007. – 389 с.

4. Кузнецова О. Професійна етика журналістів : посібник / О. Кузнецова. – Вид. 2-ге, перероб. і допов. – Л. : ПАІС, 2007. – 244 с.

5. Іванов В. Принципи журналістської етики та контроль за їх дотриманням // До дискусії про журналістську етику : зб. ст. / І. О. Чемерис, Н. Л. Лігачова, Б. І. Глуховський. – К. : ІЕСП «Республіка», 2002. – С. 31–41.

6. Криворучко С. Професійна етика журналіста на сучасному етапі розвитку демократії в Україні [Електронний ресурс] / С. Криворучко. – URL: <http://disser.com.ua/content/31495.html>.

7. Лазутина Г. В. Профессиональная этика журналиста : учеб. пособ. / Г. Лазутина. – М. : Аспект Пресс, 2006. – 240 с.

Подано до редакції 16. 05. 2013 р.

Safronyeva Halyna. Journalistic ethics in Ukraine: evaluation-modal aspect.

The article considers the concept of ethics and the main ethical principles of journalists. The basic ethical problems of mass media sphere are analysed.

Keywords: ethics, moral, ethical principles, manipulation.

Сафроньєва Г. Н. Журналистская этика в Украине: оценочно-модальный аспект.

В статье рассмотрено понятие этики, выделены основные этические принципы журналиста, выяснены основные этические проблемы масс-медийной сферы.

Ключевые слова: этика, мораль, этические принципы, манипуляция.